

CHAPTER «POLITICAL SCIENCES»

SPECIFICS OF THE MARXIST AXIOMATICS OF THE DOCTRINES OF SOCIALIST AND COMMUNIST CONSTRUCTION OF THE CPSU AND CPC

ОСОБЛИВОСТІ МАРКСИСТСЬКОЇ АКСІОМАТИКИ ДОКТРИН СОЦІАЛІСТИЧНОГО І КОМУНІСТИЧНОГО БУДІВНИЦТВА КПРС ТА КПК

Vyacheslav Vilkov¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-355-2-18>

Abstract. Modern social studies, which are focused on an adequate understanding of the leading tendencies in the development of the PRC at the beginning of the 21st century and clarification of the role of the CPC and its political doctrine in these processes, place a great deal of emphasis on the theoretical evaluation of the philosophical and political-ideological postulates of modern Chinese Marxism, an ideologically unbiased comprehension of the essence of the CPC programme documents, as well as the development and introduction into the scientific discourse of the appropriate research methodology for these tasks. *The purpose* of the paper is to identify and provide characteristics by conducting a concrete-historical and systematic comparative analysis of the fundamental socio-philosophical postulates, political imperatives, and ideological guidelines outlined in the programme documents of the Communist Party of China and the Soviet Union in relation to the distinctive attributes of contemporary Marxism with Chinese characteristics ("adaptation of Marxism to the Chinese context") as the most effective variant in world history for modernizing and nationalizing the axiomatics of Marx and Lenin's theoretical model

¹ Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Senior Staff Scientist at Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3542-0756>

of social development and improving the theoretical and ideological foundations of the doctrine of the ruling Communist Party. *As a result* of the scientific research, novel theoretical and methodological guidelines for a systematic examination of contemporary Chinese Marxist socio-political theory were identified and developed. The ideational-theoretical and ideological foundations of Soviet Marxism-Leninism and modern Chinese (Sinicized) Marxism, which turned out to be the most influential Marxist meta-narratives in the history of the 20th and beginning of the 21st centuries, were compared and analyzed using the methodology of socio-political and philosophical cognition improved and adapted to the specifics of the object of research. The essence and features of their socio-political axiomatics were revealed, along with a detailed description and assessment of the main differences between the program provisions of the CPSU and the CPC regarding the interpretation of the logic of the processes of building socialism in a particular country and its further transition to the phase of communism. *Methodology* of the research is based on the principles of concrete-historical, systematic, structural-functional, comparative, discursive, content analysis, prescriptions and requirements of the scientific approach. *Practical implications*. The implication of the analysis results presented in the research may contribute to improving the effectiveness of further studies on the logic of development and specifics of interpretation of Marxist ideas in modern China, optimising the theoretical platform, and expanding the methodological and conceptual tools for scientific and deideologized reconstruction of the processes of modernization of Marxist teaching (Sinicized Marxism) in the PRC during the second half of the 20th and beginning of the 21st centuries, as well as a conceptual understanding of the essence of the provisions of the strategic project of the Communist Party of China: "building socialism with Chinese characteristics". *Value/originality*. The proposed methodology and theoretical generalisations, as well as the factual information for the community of social and political scientists, may be of particular relevance for a scientifically balanced, ideologically unbiased and adequate understanding of the history and logic of the development of philosophical and socio-political thought in the USSR and the PRC, as well as a heuristic understanding of the general political projects and doctrines of socialist and communist construction in the CPSU and CPC.

1. Вступ

За нашими оцінками, для підвищення ефективності аналізу загальних тенденцій і унікальності процесів розвитку марксистського вчення в реаліях політичних систем радянського типу насамперед треба розглядати й порівнювати між собою два його найвпливовіших різновиди, чи теоретичні моделі, на які в соціалістичних суспільствах було покладено й функції метанарацій¹.

Такими філософськими парадигмами й одночасно політико-ідеологічними доктринами стали радянський марксизм (*марксизм-ленінізм*) та китайський (*китаїзований марксизм*)².

За нашими оцінками, такий різновид марксизму можна вважати результатом реалізації філософського теоретичного й політико-ідеологічного переконання Мао Цзедуна, який ще в жовтні 1938 року на VI пленумі ЦК КПК 6-го скликання проголосив: **«Не існує такого поняття, як абстрактний марксизм, є лише конкретний марксизм (виділено нами. – В. В.)»**. «Якщо комуністи», заявив лідер компартії, «трактуватимуть марксизм у відриві від особливостей Китаю, то це буде абстрактний, вихолощений марксизм. Тому китаїзація марксизму означає, що у всіх своїх проявах він виходить із китайської специфіки» [цит. за: 15]. Причому, наполягає вже сама Лі, такий національний (*китаїзований*) марксизм треба вважати **«теоретичним нововведенням не тільки для Китаю, але й для всього розвитку марксизму»** (виділено нами. – В. В.)».

¹ *Метанарація*, як відомо, є не просто парадигмою чи визнаною більшістю наукового співтовариства єдино правильною теоретичною моделлю, вченням. Вона, з одного боку, є *концепцією, чи теорією*, що «претендує на універсальність, домінування в культурі та «легітимую» знання, різні соціальні інститути, певний спосіб мислення», а з іншого боку – *ідеологією*, «яка нав'язує суспільству і культурі загалом певний світоглядний комплекс ідей», «обмежуючи, пригнічуючи, упорядковуючи та контролюючи» суспільне життя, «здійснюючи насильство над людиною, її свідомістю» [14, с. 459]. До речі, «іронія» діалектики в русі світової історії – як свідчить велика кількість публікацій, у тому числі й західних учених, публіцистів, політичних та економічних експертів – виявилася в тому, що щось симптоматичне й подібне сталося наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття з *лібералізмом* (як симбіозом політичної ідеології, філософії та світоглядних цінностей, а також постулатів економічної теорії), найбільш яскравим маніфестом якого стала програмна робота Френсіса Фукуями «Кінець історії?», уперше видана в США в 1989 році, а потім перекладена з англійської багатьма мовами світу.

² Тут підкреслимо, що, наприклад, в англійському перекладі *Уставу КПК* (на відміну від його російськомовного варіанту, а також публікацій китайських авторів, що надруковані в РФ) *поняття «китаїзація марксизму», «китаїзований марксизм» не використовуються. Замість цього застосовується конструкт: «adaptation of Marxism to the Chinese context». Дослівно – «адаптація марксизму до китайського контексту»* [див., наприклад, 31].

Крім цього, ще однією вимогою щодо тотальної китаїзації марксизму Лі Цзюньжу вважає його фундаментальну націоналізацію. Або, як формулює сама китайська дослідниця: **«Потрібно виразити марксизм у національній формі, включаючи мову, «приємну на слух і радісну для ока народу», потрібно китаїзувати марксизм не лише за змістом, а й за формою** (виділено нами. – В. В.)» [15].

Загалом, формулюючи головний постулат власної теоретичної реконструкції, суть якого полягає в тому, що розвиток марксизму (а фактично – переробки радянського марксизму-ленінізму) у Китаї був процесом його глибокого й масштабного перетворення на марксизм китаїзований, Лі стверджує: **«Основною вимогою до китаїзації марксизму є поєднання марксизму з практикою Китаю. Це не кабінетне вивчення зв'язку одного поняття з іншим», а «відповідь і вирішення марксизмом питань, висунутих практикою і з практики».** Таким чином, констатує дослідниця історії КПК, і вийшло так, що **«результатами китаїзації марксизму є теоретичні результати вирішення великих проблем Китаю марксистами** (виділено нами. – В. В.) [15].

Характеризуючи історичну етапність, ідейно-теоретичну суть, завдання й спрямованість процесу китаїзації марксизму, так само як і появу та легітимацію концепту *«китаїзований марксизм»*, Лі підкреслює, що *«пріоритет у цьому належить Мао*, оскільки ще в середині 1920-х соціально-історична *«практика говорила Мао Цзедуну та китайським комуністам, що народжений на Заході марксизм, основним завданням якого було вирішення протиріч між пролетаріатом і буржуазією, потребує адаптації до умов Китаю* (виділено нами. – В. В.)» [15]. Узагальнюючи, дослідниця заявляє: **«Генеральна лінія теоретичного оновлення КПК – китаїзація марксизму** (виділено нами. – В. В.)». А *«такі великі стратегічні концепції», такі «теоретичні новації китайських комуністів», як «ідеї Мао Цзедуна» «про те, що основною рушійною силою китайської революції є селянство»; «ідеї Ден Сяопіна про побудову соціалізму з акцентом на економічне будівництво й про те, що при соціалізмі можна розвивати ринкову економіку»; «ідеї Цзян Цземіня про принцип «потрійного представництва» і про те, що найкращі представники нових соціальних верств (наприклад, приватних власників, підприємців. – В. В.) теж можуть вступати до партії», а також системно викладена Ху Цзіньгао на XVIII Всекитайському з'їзді*

КПК (2012) *«ідея наукового розвитку»*, – *«є останніми досягненнями китаїзації марксизму»* [15].

У контексті зазначеного вище доволі логічно, що китайський дослідник Чжан Шухуа, провівши аналіз і оцінку ленінських новацій, а по суті – радикального оновлення В.І. Леніним теорії пролетарської революції та соціалістичного будівництва, створеної основоположниками марксизму, і використовуючи теоретичний постулат Й.В. Сталіна (сформульований ним у 1924 році в лекції *«Про основи ленінізму»*, яка потім публікувалася у всіх виданнях його збірок *«Питання ленінізму»*, а також *Зібранні творів*), який наголошує, що *«ленінізм є марксизмом епохи імперіалізму і пролетарських революцій»*, зробив досить радикальний висновок. Він заявив, що *ленінізм є новим «етапом прояву конкретної практики марксизму в Росії»*, а значить, він ніщо інше, як *«русифікований марксизм»* [29]. Таким чином, учений із КНР начебто доказово підвів до розуміння сенсів запропонованого ще Мао Цзедуном концепту *«китаїзований марксизм»*, розкрив логіку його розробки та введення в науковий та ідеологічний дискурси, а разом з тим забезпечив його теоретичну апологію і для марксистів, і для антимарксистів. Хоча, на наш погляд, якщо й аргументувати свою концепцію, спираючись на ідеї Сталіна, то для сучасного етапу розвитку Китаю, а також розуміння ролі в цьому процесі КПК й керованої нею держави необхідно доповнити наведене сталінське визначення ленінізму тією дефініцією, якою Й.В. Сталін завершує свою лекцію. А вона приписує: *«Поєднання російського революційного розмаху з американською діловитістю – у цьому суть ленінізму в партійній та державній роботі»* [24, с. 118].

Тут також підкреслимо, що опонентом інтерпретації Чхан Шухуа **ленінізму як виключно «русифікованого марксизму»** міг би стати генсек ЦК КПРС Ю.В. Андропов. У статті *«Вчення Карла Маркса та деякі питання соціалістичного будівництва в СРСР»* (1983), тобто у програмному для радянської Компартії документі (який, безумовно, готувався великим колективом провідних теоретиків-суспільствознавців та партійних ідеологічних ієрархів Радянського Союзу), він однозначно констатував не тільки те, що *«ленінізм – це марксизм епохи імперіалізму та пролетарських революцій, краху колоніальної системи, доби переходу людства від капіталізму до соціалізму»*, а й зробив такий важливий теоретичний висновок: **«Поza межами ленінізму**

марксизм у наш час просто неможливий (виділено нами. – В. В.)» [1, с. 7]. А взагалі, сенс-постулат Андропова (як альтернатива головній аксіомі китаїзованого підходу до тлумачення суті китайського марксизму, оцінки значення його національної специфіки стосовно інтернаціональності та універсальності ідей марксистського вчення) зводився до того, що національної специфіки стосовно інтернаціональності та універсальності ідей марксистського вчення) зводився до того, що *ленінізм* – це не якийсь особливий, національний і тим паче русифікований різновид марксистської теорії та партійної політико-ідеологічної доктрини, а єдино можлива для марксизму сучасної епохи радикальних суспільних перетворень його форма. Усе це, безперечно, передбачає і її подальший розвиток, і ідейно-теоретичне збагачення на основі наукового вивчення сутності й специфіки нових марксистських моделей соціалістичного будівництва в умовах фундаментальної трансформації сучасної світосистеми у XXI столітті.

Мета дослідження. За допомогою компаративного аналізу системотвірних соціально- та політико-філософських постулатів класичного західного (К. Маркс і Ф. Енгельс), радянського (марксизм-ленінізм) та сучасного китайського марксизму визначити та охарактеризувати ті ідейно-теоретичні, методологічні та політико-ідеологічні установки, які будуть оптимальними для наукового дослідження й адекватного розуміння специфіки сучасного китайського, тобто китаїзованого марксизму, а також дадуть можливість оцінити провідні тенденції та перспективи його подальшої модернізації як різновиду національного чи націоналізованого варіанту марксистської філософської теорії та соціально-політичного вчення.

На основі приписів і принципів сцієнтистського та конкретно-історичного підходу розкрити сутність і перспективність доктринальних, головних програмних політико-філософських та політико-ідеологічних приписів компартійних проєктів соціалістичного й комуністичного будівництва в СРСР та КНР, теоретично розкрити їхні невіддільні особливості, концептуально окреслити припустимі межі ідейно-теоретичної адаптації метапарадигмального варіанту марксистського вчення в сучасному Китаї в умовах реалізації стратегічних цілей соціалістичних перетворень у КНР (побудова «соціалізму з китайською специфікою нової епохи»).

2. Особливості методології дослідження китаїзованого марксизму

Теоретико-методологічними основами дослідження стали структурно-функціональний, компаративний і дискурсивний підходи, метод контент-аналізу, приписи загальнонаукових принципів сцієнтизму та історизму, у єдиній аналітичній моделі яких найбільш ефективними, дієвими можна визнати установки порівняльного аналізу, який для концептуального дослідження генезису й специфіки китайського (китаїзованого) марксизму здатен виконувати роль системотвірного.

Вибудована саме таким чином методологічна платформа (дослідницький підхід) не лише ефективно поєднує пізнавальні можливості всіх вищезгаданих методів наукового аналізу, а й – враховуючи ідейно-теоретичні й інституційні особливості розвитку марксизму в КНР протягом другої половини ХХ – початку ХХІ століття – передбачає й дозволяє здійснити адекватний і цілісний аналіз і оцінку принаймні трьох базових чинників як ідейно-теоретичних джерел і системи філософсько- та політико-ідеологічних приписів, що вирішальною мірою вплинули на китайську марксистську філософську думку й, особливо, суспільствознавство, зумовили їхні досягнення, концептуальні недоліки, нагальні проблеми, потреби, завдання й перспективи подальшої модернізації на сучасному історичному етапі.

Якщо узагальнено й концентровано оцінювати головні ідейні й політико-ідеологічні детермінанти, які сформували й далі масштабно впливатимуть на той варіант марксизму, який існує в сучасному Китаї та передбачає його модернізацію, то *першою* з них необхідно визнати офіційну радянську філософську й суспільно-політичну теорію, а саме – той варіант марксизму-ленінізму, який був метапарадигмальним у Радянському Союзі. Крім того, для наукового та евристичного дослідження китайського марксизму, адекватної оцінки можливостей, цілей та перспектив його оновлення відповідно до умов сучасного світу величезного значення має і теоретичне осмислення тих позитивних досягнень і помилок радянських філософів і суспільствознавців, які стали очевидними за підсумками вжитих ними численних спроб модернізації марксизму-ленінізму [див., зокрема:

3, с. 114–141; 5, с. 57–76; 9, с. 48–56; 10, с. 41–53; 36] після смерті Й.В. Сталіна і до розпаду СРСР¹.

Другою комплексною політико-ідеологічною причиною, вплив якої необхідно враховувати при науковому аналізі генезису та специфіки китаїзованого марксизму, є положення й приписи доктринальних і програмних документів Китайської компартії та держави, неординарні ідеї їхніх керівників і лідерів, але не як самостійних, суто національних марксистських нововведень, незалежних від сукупності зовнішніх об'єктивних і суб'єктивних чинників, а порівняно (принаймні текстуально, ідейно-теоретично, ідеологічно тощо) з відповідними документами та концептуальними новаціями, що приймалися, проголошувалися або підтримувалися керівництвом КПРС і СРСР з кінця 1950-х – у 1980-ті роки.

І нарешті, *третьою* ідейно-теоретичною й політико-ідеологічною складовою запропонованої порівняльної моделі, чи підходу до аналізу сучасного китайського марксизму, – це різноманітні теоретично й ідеологічно знакові публікації впливових представників наукового співтовариства філософів і суспільствознавців із КНР.

Окрім зазначеного вище щодо основних принципів, настанов та методологічних особливостей дослідження атрибутивних рис й специфіки сучасного марксизму в КНР, необхідно враховувати насамперед те, що марксизм-ленінізм оголошено у Програмі КПК (вона є головною складовою частиною її Статуту, прийнятого 19-м Всекитайським з'їздом Компартії Китаю, 2017 рік), однією з ідейно-теоретичних першооснов діяльності китайських комуністів. У цьому плані, з огляду на вирішальну роль у житті китайського суспільства та держави комуністичної партії, її програмних документів, слід прийняти як аналітичну установку й систему аналітичних координат кілька вкрай важливих і принципових статутних положень Програми, оскільки саме вони виконують роль ідейно-теоретичних, політико-філософських та ідеологічних констант у сучасній китайській моделі, чи версії, марксизму, відповідно – дослідницьких приписів.

¹ Якщо точніше, не розпаду *Союзу Радянських Соціалістичних Республік*, а розподілу його території, виробничої та ресурсної бази між угрупованнями й представниками вищої республіканської та союзної партійної, управлінської та господарської номенклатури («селіти»), яка мала всю повноту політичної, економічної, ідеологічної (*духовної*), адміністративної влади, а також майже необмежені можливості для використання повноважень силових структур (КДБ, МВС, прокуратури, армії тощо) у Радянському Союзі.

Водночас, запропонована вище комплексна загальна установка вимагає деякої конкретизації. По-перше, щодо методології дослідження, а по-друге, стосовно його об'єкта й предмета. А головне – наукові стандарти приписують, що оптимальна аналітична модель має будуватися за принципом відповідності методів пізнання тому феномену або процесу, що став об'єктом пізнавальної діяльності.

Якщо оцінювати методологічну складову теоретичного розуміння специфіки філософської аксіоматики, соціально-політичних та ідеологічних установок, які у своїй цілості характеризують атрибутивні риси інституціоналізованого в Китайській Народній Республіці марксизму, то, на нашу думку, такі традиційні методи історико-філософських досліджень, як опис, авторська інтерпретація, розгорнуті коментарі, суто історико-фактологічний або, навпаки, абстрактно-рефлексивний (*метафізичний*), філософський спосіб осмислення матеріалу (що зазвичай характеризує більшість публікацій фахівців із китайського марксизму, які працюють за межами Китаю) не допоможе отримати системне й фундаментальне бачення сутності того варіанту марксистської теорії, що сформувався і став панівним у КНР. Адже, підкреслимо, як свідчить багаторічна практика наукових пошуків, використання згаданих методів (як правило, емпіричних за своїми гносеологічними можливостями) може ефективно забезпечити створення більш-менш точної, але все ж мозаїчної картини популярних чи неординарних авторських точок зору на китайський марксизм і сприяти висвітленню та систематизації лише наявних у спеціалізованій літературі інтерпретацій і теоретичних реконструкцій процесу розвитку, структури, різноманітних функцій і т. ін. марксистської теорії й політичної доктрини КПК в Китаї.

Тому, за нашими оцінками, аналітична модель для пізнання історії, сутності, особливостей та суперечливої практики реалізації марксистського вчення в КНР потребує методології, яка базується на сукупності принципів і установок діалектичного підходу. Він традиційно визнавався і єдино правильною науковою, методологічною першоосновою самого марксизму, його універсальним і всезагальним методом наукового пізнання будь-яких явищ та процесів у світі (природному, соціальному, духовному і т. ін.), а зараз став методологічною платформою, методологічним інструментом такої впливової галузі пізнання

суспільно-історичних і політико-ідеологічних процесів, яка отримала назву «історична політологія»¹.

З точки зору специфіки об'єкта й предмета дослідження (тобто китайського, чи китайзованого, марксизму) методологія історичної політології передбачає як конкретно-історичний, так і загально- та політико-філософський компаративний аналіз. Причому аналіз, з одного боку, того варіанту марксистського вчення, моделі й логіки соціалістичного й комуністичного будівництва, який задекларовано в головних документах китайської Компартії, працях й доповідях її лідерів, а з іншого боку, теоретичне висвітлення класичних постулатів марксизму-ленінізму й доктринальних, програмних суспільно-політичних та політико-ідеологічних приписів Компартії Радянського Союзу (керівництво якої після приходу до влади у КПРС й СРСР М.С. Хрущова почало гостру ідеологічну й політичну конфронтацію з Компартією Китаю). Якщо коротко, то на методологічній платформі історичної політології ефективне осмислення й адекватне висвітлення атрибутивних рис китайського марксизму як філософської теорії й ідейного фундаменту доктрини і стратегії правлячої в КНР партії можливе лише шляхом порівняння спільного й відмінного між китайським і радянським марксизмом (марксизмом-ленінізмом).

¹ Тут використано назву «політологія», оскільки вона домінує над іншими назвами в науковому категоріальному апараті багатьох слов'яномовних країн (як успадкування німецькомовної наукової традиції) для позначення тієї галузі пізнання й сукупності наукових дисциплін, які в англо-американській традиції називаються «політичною наукою, чи науками». В останньому випадку є свої плюси та мінуси. З одного боку, в рамках вивчення політичних явищ та процесів сформувалася велика кількість різних і значною мірою відокремлених один від одного напрямів та підходів. І хоча об'єкт пізнання у них спільний, це політична сфера суспільного життя, але при цьому кожен із них має свій особливий предмет дослідження (наприклад, історія політичної думки, політична влада, політичні інститути та процеси, політична еліта тощо). Проте все ж це різноманітні галузі пізнання політики формально можна об'єднати під однією назвою – «політична наука». З іншого боку, політичні дослідження не зовсім правомірно вважати «наукою», оскільки головне завдання й результат будь-якого наукового пізнання й теоретичного моделювання реальності, визначальних для її підсистем причинно-наслідкових взаємозв'язків (найяскравіший приклад чого – класична механіка Ньютона) – відкривати та формувати закони. Однак багатовікові політичні дослідження досі не дали такого результату, тобто не сформулювали яких-небудь загальноєвропейських світових науковим співтовариством законів чи закономірностей (під ними маються на увазі такі стійкі, повторювані причинно-наслідкові зв'язки, які мають імовірнісний характер). Іноді законами у політичній науці вважають три закономірності, які зафіксував та концептуалізував Моріс Дюверже. Вони пояснюють найбільш типові тенденції функціонування виборчих систем (насамперед поведінки виборців) за умов демократичних політичних режимів. Тим часом виявлені та узагальнені Дюверже закономірності він і сам оцінював не як суто політичні, а як соціологічні. Або, іншими словами, ті електоральні процеси, ті тенденції-закономірності, що відкрив, сформулював і на концептуальному рівні інтерпретував французький соціолог, – це теоретичні здобутки не політичної науки/наук, а такої дисципліни, як *соціологія політики*.

А теоретичною та ідеологічною квінтесенцією першого з них на даний момент необхідно визнати положення й установки Загальної програми КПК (2017), потім частково відтворені в останній редакції Конституції КНР 2018 року. Бо в Програмі КПК, окрім концентрованого викладу суті сучасної парадигмальної в КНР марксистської філософської й суспільствознавчої теорії, сформульовано (як цілісну систему та через суто символічну прив'язку до двох найбільш значимих для китайського народу і його політичного керівництва дат історичних подій та їх знакових «столітніх ювілеїв» – 2019 і 2049 роки) фундаментальні концептуальні й однозначні політико-ідеологічні оцінки нинішнього та майбутнього статусу соціалістичного Китаю, чітко визначено перспективи й напрями його розвитку на найближчі десятиліття.

3. Сутність та особливості компартійних проєктів і стратегій соціалістичного й комуністичного будівництва в СРСР та КНР

Отже, *перше* уставне положення (*філософські, суспільно-політичні та політико-ідеологічні засади сучасного китайського, тобто китаїзованого марксизму*) констатує: «**Комуністична партія Китаю керується у своїй діяльності марксизмом-ленінізмом** (виділено нами. – В. В.)», але творчо доповненим «ідеями Мао Цзедуна, теорією Ден Сяопіна, важливими ідеями потрійного представництва, науковою концепцією розвитку, ідеями Сі Цзіньпіна про соціалізм із китайською специфікою нової епохи». При цьому в Статуті наголошується: «**Поеднавши основні положення марксизму-ленінізму з конкретною практикою китайської революції, китайські комуністи в особі свого головного представника, товариша Мао Цзедуна, створили ідеї Мао Цзедуна. Ідеї Мао Цзедуна як результат застосування та розвитку марксизму-ленінізму в Китаї є правильними, підтвердженими практикою теоретичними принципами й узагальненням досвіду китайської революції й будівництва, квінтесенцією колективного розуму Комуністичної партії Китаю** (виділено нами. – В. В.)» [20].

Крім вищесказаного, як теоретично програмне до Статуту КПК включено додаткове роз'яснення взаємозв'язку марксистсько-ленінського вчення з новаторськими концепціями її колишніх і нинішніх лідерів. Вони також фіксують смислові рамки концепту «*китаїзація марксизму*». «**Ідеї Сі Цзіньпіна про соціалізм із китайською специфікою нової епохи, –**

записано у програмних положеннях Статуту китайської Компартії, – є **продовженням і розвитком марксизму-ленінізму, ідей Мао Цзедуна, теорії Ден Сяопіна, важливих ідей потрійного представництва** (сформульовані у доповіді Цзянь Цземіня, листопад 2002 р. – В. В.) **та наукової концепції розвитку** (викладена Ху Цзіньтао на XVIII Всекитайському з'їзді Комуністичної партії Китаю, листопад 2012 р. – В. В.), **новітнім досягненням китаїзації марксизму** (виділено нами. – В. В.)» [20].

Другий уставний припис (*рубіжні етапи й фундаментальні соціально-економічні, політичні та духовно-культурні трансформації в Китаї за часів державного й політичного керівництва Мао Цзедуна*) декларує: **«Керуючись ідеями Мао Цзедуна, Комуністична партія Китаю привела багатонаціональний народ країни... до перемоги в новодемократичній революції та створення Китайської Народної Республіки – держави демократичної диктатури народу¹**. Слідом

¹ Нагадаємо, що в ленінській концепції і до, і після 1917 року обґрунтовувалася і проголошувалася безумовна необхідність встановлення *«диктатури пролетаріату»*. За Леніним, його соратниками по РСДРП(б), сподвижниками й послідовниками в СРСР, диктатура пролетаріату є вищою формою демократії, без її встановлення перемога соціалістичної революції та забезпечення процесу соціалістичного будівництва неможливі.

Ідею про те, що тільки *«диктатура пролетаріату»*, а не якоїсь іншої соціально-класової групи чи спільноти, може забезпечити перемогу соціалістичної революції й побудову соціалістичного ладу в будь-якій країні, чітко й імперативно сформульовано в офіційному документі КПРС – її Третій програмі, прийнятій на XXII з'їзді в 1961 році. *«Досвід СРСР, – декларувалося у Програмі Комуністичної партії Радянського Союзу, – довів, що народи можуть прийти до соціалізму лише в результаті соціалістичної революції та здійснення диктатури пролетаріату. Цей досвід повністю підтвердив принципи соціалістичної революції й соціалістичного будівництва, які мають загальне значення, попри деякі особливості* (виділено нами. – В. В.), спричинені конкретно-історичними умовами будівництва соціалізму в Радянському Союзі в умовах ворожого капіталістичного оточення» [21, с. 509].

Утім, заміну в програмних документах КПК ленінської ідеї й політичної вимоги РСДРП – ВКП(б) – КПРС, яка проголошує, що для процесу соціалістичного будівництва абсолютно необхідне встановлення в суспільстві, особливо в його політичній сфері чи підсистемі, монопольної влади пролетаріату (названої *«диктатурою пролетаріату»*), на *«диктатуру народу»* є цілком теоретично, політично та ідеологічно зрозумілим. І певною мірою необхідним. Тому що на початковому етапі соціалістичного будівництва в КНР робітничий клас, пролетаріат був надто нечисленным, він становив лише кілька відсотків у соціально-класовій структурі китайського суспільства. У цьому сенсі багатомільйонний Китай початку 1950-х – середини 1960-х можна визнати селянською країною. А соціально-політична спільнота й спільність, утворена із сотень мільйонів селян та десятків мільйонів представників інших соціальних груп у китайському суспільстві (робітників, ремісників, торговців, дрібної сільської та міської буржуазії, службовців, частини інтелігенції тощо), є, згідно з марксистською теорією та термінологією, *народом*. Тобто у марксистській теорії *народ – це насамперед не етнічна спільнота* (як, наприклад, нація чи народність), а *спільнота соціальна*. Вона включає в себе більшу частину населення кожної країни, яка живе за рахунок власної праці й має соціально-економічні, політичні й духовно-культурні інтереси, які протилежні (нерідко антагоністичні) інтересам буржуазії, банкірів, великих землевласників і т. ін., що як класові феномени відтворюються лише в умовах панування права приватної власності й збагачуються за рахунок прибутку, отриманого в результаті експлуатації праці найманих ними осіб.

за цим було успішно здійснено соціалістичні перетворення, **завершено перехід від нової демократії до соціалізму, створено основні системи соціалізму, набули розвитку соціалістична економіка, політика та культура** (виділено нами. – В. В.)» [20].

Третє положення (чинники та масштабні досягнення КПК у соціалістичному будівництві як результат її політики на базі теорії Ден Сяопіна): а) «Теорія Ден Сяопіна як результат поєднання основних положень марксизму-ленінізму з практикою сучасного Китаю та особливостями епохи є продовженням і розвитком ідей Мао Цзедуна в нових історичних умовах, новим етапом розвитку марксизму в Китаї, марксизмом сучасного Китаю, квінтесенцією колективного розуму Комуністичної партії Китаю. Вона безперервно веде вперед справу соціалістичної модернізації в нашій країні»; б) «Корінні причини всіх наших успіхів і позитивних зрушень із початку проведення політики реформ і відкритості зводяться до того, що **було прокладено шлях соціалізму з китайською специфікою, створено відповідну теоретичну систему та встановлено соціалістичний лад із китайською специфікою, забезпечено розвиток соціалістичної культури з китайською специфікою** (виділено нами. – В. В.)» [20].

Четверта системна установка (*партійні ідейно-теоретичні постулати й ідеологічні приписи, необхідні передумови та умови, а також рушійні сили для забезпечення прогресу в соціалістичному розвитку КНР*): «Усі партійні товариші повинні подвійно дорожити таким нашим шляхом (подальшого розвитку соціалізму з китайською специфікою. – В. В.), такою нашою теоретичною системою (китаїзованим марксизмом. – В. В.), таким нашим ладом і такою нашою культурою». Вони повинні «постійно їх дотримуватися, безперервно розвивати і, високо несучи великий прапор соціалізму з китайською специфікою, зміцнюючи впевненість у своєму шляху, теорії, ладі та культурі, *проводячи в життя основну теорію, основну лінію та основну стратегію партії, наполегливо боротися за виконання трьох великих історичних завдань – просування вперед модернізації, завершення возз'єднання Батьківщини, захисту миру в усьому світі та стимулювання спільного розвитку*, – за реалізацію цілей боротьби, намічених до «двох столітніх ювілеїв» (2021 й 2049), *та за здійснення китайської мрії про велике відродження китайської нації* (виділено нами. – В. В.)» [20].

Утім, на нашу думку, новітню програмну ідею КПК – «*мрія про велике відродження китайської нації*» – проблематично вважати ідеологічно природною для Китаю, тим більше для Китаю соціалістичного, де десятиріччями правляча комуністична партія та її політична доктрина і проголошувалися, і є марксистськими. Хоча й теоретиками та ідеологами в КНР (починаючи з Мао Цзедуна) постійно підкреслюється, що китайському марксизму притаманна особлива неповторність, він об'єктивно-історично має яскраво виражену специфіку, яка отримала (насамперед за межами китайського філософського й суспільствознавчого дискурсу) навіть власну назву – «*китаїзований марксизм*».

А для розуміння сказаного про ідею «*національного відродження*» (як змістовного стрижня, квінтесенції соціально-філософської концепції, а також політичної ідеологеми й міфологеми) нагадаємо, що вона за своїм генезисом була, по-перше, суто *європейською*, а по-друге, за її соціально- та політико-ідеологічною суттю й призначенням – *не-марксистською*. Така ідеологема – при різноманітті форм і способів її філософського обґрунтування й політичної популяризації («імплантації в масову свідомість») – створювалася для умов формування й інтенсивного капіталістичного розвитку суспільства (за термінологією другої половини ХХ століття – ринкової економіки); для його буржуазно-демократичних економічних, інституційних політичних і соціокультурних перетворень (революційних чи еволюційних) і зовсім не відповідає реаліям, процесам і цілям соціалістичного будівництва на будь-якому з його етапів і в будь-якій його сфері. У тому числі – багатовимірній національній складовій буття соціуму як співтовариства чи спільноти людей, консолідованої (стійкими й відносно відмежованими від інших національно-державних утворень) економічними зв'язками, єдністю загальнодержавної території, спільністю мови, культури, самосвідомості, традицій і ментальності.

У ХІХ–ХХ століттях «*ідея національного відродження*» виконувала різноманітні суспільно-політичні й духовно-культурні функції етнополітичної мобілізації населення, насамперед для *забезпечення одного з двох* – але все ж єдиного *європоцентричного* за політичними цінностями та стандартами – *варіантів об'єктивної логіки всесвітньо-історичного процесу національного й національно-державного будівництва чи творення*.

Як нині доводиться багатьма авторитетними дослідниками, першим з них був «західноєвропейській» шлях цивілізаційного розвитку (класичні приклади якого – Франція та США, де визначальною тенденцією став рух «від держави до нації», здебільшого нації не як етнічної спільноти чи етнокультурної спорідненості, а як спільноти та спільності громадянської чи, в інших сучасних термінах, – політичного співтовариства в умовах демократичного політичного режиму).

Альтернативним йому став *центрально- та східноєвропейський спосіб консолідації народу-нації й створення для неї суверенної національної держави* на основі й завдяки активному застосуванню ідеологеми й міфологеми «національного відродження» (уперше в Німеччині та Італії у ХІХ столітті, а потім явний ренесанс, в термінології Габермаса – «четверта хвиля націоналізації»), стався в історії наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років в умовах «розпаду СРСР» й зникнення системи «соціалістичної співдружності» у Східній Європі). За своєю логікою цей процес був цілеспрямованим і демократично легітимним, організованим і стимульованим культурними та політичними елітами рухом за формулою «від нації до держави». В ідеалі держави однієї нації, тобто національно – як етнічно – уніфікованої, без значної мовної, культурної й ментальної диференціації громадян. «Тут, – зазначає всесвітньовідомий філософ Ю. Габермас, – формування національної держави відбувалося слідом за пропагандистським поширенням національної самосвідомості» [26, с. 197]. «Національне будівництво» передувало «будівництву національної держави», а першочерговим етапом націотворення служило ментальне конституювання нації. І для цього проводилися численні акції з формування образу давно сформованої «нації народу» як духовно-культурної спільноти. У такому процесі домінантною суспільно-політичною силою виступив інспірований «інтелектуалами» рух створення єдиної етнокультурної «самоідентифікації та спорідненості». Спочатку «нація народу» ожила у творчості філософів, істориків, літераторів, журналістів, які «розчищали поле для дипломатичних та військових зусиль державних осіб», «несучи в маси уявний проект нації, об'єднаної на культурній основі» [27, с. 367]¹.

¹ Детальний аналіз лаконічно окресленого вище способу і світової тенденції націє- та державотворення див., зокрема: 4, с. 91–185; 6, с. 10–29; 7, с. 101–119, 328–354; 17, с. 5–16; 32, с. 86–103; 33, с. 138–153; 35, с. 40–48; 37, с. 37–64.

У цілому, у контексті вище сказаного, вельми значним теоретичним відхиленням від марксизму (того, який був розроблений його засновниками, й особливо радянського) можна визнати намагання китайських теоретиків й ідеологів доктринально застосовувати як концепцію й ідеологему, а також концепт «національне відродження», у деяких історичних випадках об'єктивно й безальтернативно необхідних для забезпечення процесу боротьби за національну державно-політичну незалежність, так і специфічно наповнити зміст понять «народ» і «нація». Адже, як демонструють приклади використання цих наукових, політичних та ідеологічних термінів у програмних документах КПК (зокрема, у структурі ключових конструктів / ідей, таких як «Китайська Народна Республіка – демократична диктатура народу»; «китайська мрія про велике відродження китайської нації»; «основна лінія Комуністичної партії Китаю на стадії соціалізму полягає в тому, щоб вести та згуртовувати багатонаціональний народ країни...» і т. ін.), їх сенси-значення більшою мірою притаманні не марксизму, а східноєвропейській домарксистській та немарксистській науково-інтелектуальній чи соціально- та політико-філософській традиції (або за вихідною назвою – «філософії історії», яка була ідейно-теоретичною й методологічною основою європейського суспільствознавства кінця XVIII–XIX ст.). Ця традиція, тобто теоретична модель суспільно-історичного процесу на базі ідеологеми, міфологеми й концепту «національного відродження» була створена й популяризована працями видатних філософів, істориків, літераторів, правознавців, лінгвістів, соціальних психологів (школа «психології народів») наприкінці XVIII – на початку XX століття (найбільш впливові постаті, ідейні фундатори – В. Вундт, Й. Гердер, Г. Гегель, В. Гумбольдт, Я. Грімм, А. Джентіле, М. Лацарус, Г. Лебон, П. Манчіні, Ж. Де-Местр, А. Мюллер, Ф. Новаліс, Г. Пухта, Ф. Савіньї, Л. Тік, Ф. Шеллінг, Ф. Шлегель, Ф. Шлеєрмахер, Г. Штейнталь, Й. Фіхте, А. Фульє та багато інших), а потім стала панівною в науковому та політико-ідеологічному дискурсах, а також у категоріальному апараті та ідейному арсеналі немарксистських теорій нації, поширених у країнах Центральної та Східної Європи. Саме в смислах гіпотез та аксіоматики цієї інтелектуально-наукової традиції та варіанту моделювання всесвітньо-історичного процесу націогенезу й державно-політичного розвитку відбулась етнокультурна й політико-права

синонімізація, переплетення конотації понять «народ» і «нація». І для такого феномену, як дополітичної етнокультурної реальності, а здебільшого як наукового, політико-філософського, ідеологічного й ментального творення, Ю. Габермас запропонував поняття «*нація народу*» (Volknation). За своєю суттю такий тип нації безпосередньо не пов'язаний із державою як інститутом політичної влади, може тривалий час існувати і маючи її, і без неї. Майже альтернативний суспільно-політичний та культурно-етнічний феномен, згідно з концепцією цього німецького філософа, – це «*нація громадян держави*» (Staatsnation). Або, в термінах іншого німецького дослідника – Егберта Яна, така суто політична чи громадянська нація в умовах демократичного ладу західних країн може називатися «*нацією-державою*», оскільки вона «*нація-носії держави*» і «*найчастіше є титульною*» [30, с. 116].

Таким чином, включення немарксистської ідеологеми та міфологеми «**національне відродження**» (наприклад, формулювання «*здійснення китайської мрії про велике відродження китайської нації*»), і особливо декларація у Загальній програмі Компартії Китаю про те, що теоретичні марксистські розробки її лідерів – починаючи з Мао Цзедуна і закінчуючи Сі Цзіньпінем – є «*новим досягненням китайзації марксизму, квінтесенцією практичного досвіду та колективної мудрості партії та народу*», служать «*керівництвом до дії в боротьбі партії та народу за велике відродження китайської нації*») у державну політику, насамперед – марксистську ідеологічну доктрину КПК, слід, на нашу думку, розглядати як ще одну *системну символічну смислову та лексичну конструкцію*. За нею приховано, дуже образно закамуфльовано, цілком реальні стратегічні цілі й глобальні завдання нинішнього керівництва китайської Компартії та держави. Їхня суть полягає в радикальному підвищенні статусу КНР у світовій економічній та політичній системах. У першому випадку – перетворення економіки Китаю не лише на першу економіку світу за обсягом ВВП (валовий внутрішній продукт) та доходам на душу населення, а й досягнення такого рівня економічного й технологічного розвитку, який забезпечив би у XXI столітті КНР не просто лідерство, а абсолютне домінування у світі. Таким чином, компартійну ідеологему-доктрину про «*велике відродження китайської нації*» безпосередньо націлено на здобуття *такого економічного статусу КНР* (але вже в умовах незахідної гло-

балізованої світ-системи, що безумовно передбачає її заміну на багатополюсний світ у новому технологічному укладі), який був би рівноцінним за масштабами та впливом тому, який протягом століть мав Китай (до початку XIX століття), коли за обсягом внутрішнього виробництва та зовнішньої торгівлі перевершував всі разом узяті західні країни. У другому, державно-політичному плані, ідея *«великого відродження китайської нації»* включає й камуфлює вимогу *«завершення» «великої справи об'єднання Батьківщини»*, або *«возз'єднання Батьківщини»*, тобто повернення *«священної території Китаю»* – Тайваню й кількох островів, що належать йому (цього залишку та спадкоємця держави – Китайської Республіки¹), а також прилеглої акваторії Південно-Китайського моря і морських протоків під суверенну владу, під державно-політичний, військовий контроль та виняткову юрисдикцію КНР.

Характеризуючи програмні положення Уставу КПК, як теоретико-методологічні й політико-ідеологічні засади та концептуальні координати аналізу офіційного варіанту китаїзованого марксизму, треба враховувати і те, що виходячи з аксіоматики марксистської діалектики, яка стверджує і доводить, що джерелом і рушійною силою будь-якого процесу розвитку є насамперед внутрішні антагоністичні й неантагоністичні протиріччя у суспільній системі, а їх вирішення закономірно призводить її до нового, як правило, більш прогресивного стану, китайські комуністи базовим протиріччям у сучасному соціалістичному Китаї вважають таке: **«На нинішньому етапі головним протиріччям нашого суспільства є протиріччя між потребами народу у прекрас-**

¹ Китайську Республіку було створено в 1912 році на території материкового Китаю і островів (а також частини території Монголії), що належали йому в той час, внаслідок революційних дій національної партії Гоміндан. Ця партія після втрати державної влади в материковому Китаї в результаті складних і масштабних військово-політичних подій – насамперед японської агресії та окупації (1937–1945); створення у 1949 році КНР; поразки у громадянській війні 1945–1949 років від Народно-визвольної армії Китаю – та залишки підлеглих їй політичних інститутів, частини чиновництва, підприємців та армійських формувань перемістилися з материкового Китаю на Тайвань. Цей острів, як і Пенху та кілька дрібніших островів, після закінчення Другої світової війни було повернуто без будь-якого міжнародно-правового оформлення від Японії під контроль Китайської Республіки. Як формальний спадкоємець, приймач загальнокитайської державної влади, а потім і формально незалежне державне утворення (зараз має офіційні дипломатичні відносини лише з 13 країнами) Китайська Республіка (Тайвань) стала засновником ООН та одним із п'яти постійних членів Ради Безпеки. У 1971 році (внаслідок насамперед радикального поліпшення відносин державного та політичного керівництва КНР зі США і, навпаки, їх погіршення із СРСР) місце Тайваню (Китайської Республіки) у Раді Безпеки ООН посіла КНР.

ному житті, які постійно зростають, та нерівномірністю й неповнотою розвитку (виділено нами. – В. В.)» [20].

До речі, у Статуті КПК згадано ідеї Мао Цзедуна про принципову відмінність «двох типів неоднакових за своїм характером протиріч», з одного боку, «всередині народу» (передусім це соціально-класові, ідеологічні та світоглядні протиріччя між «народом» та «національною буржуазією»), а з іншого боку, непримиренні протиріччя між народом та його «ворогами»). Таку класифікацію було розроблено й охарактеризовано Мао ще у промові, виголошеній ним 27 лютого 1957 року на 11-му розширеному засіданні Верховної державної наради (відповідно, потім опублікованій не тільки в Китаї, а й у СРСР). А для їх вирішення/розв'язання «Великий кормчий» запропонував використовувати, залежно від ситуації та гостроти конфлікту інтересів, демократичні та недемократичні (насильницькі) способи, методи та засоби [див. наприклад: 16, с. 3–22]. У нині чинному Статуті ті самі, маоцзедунівські протиріччя, їх типологію представлено так: «Підсилюючи й оновлюючи соціальне управління, КПК суворо розрізняє і правильно вирішує два типи неоднакових за своїм характером протиріч – протиріччя між нами та нашими ворогами і протиріччя в самому народі. Вона посилює комплексні заходи для забезпечення соціального порядку, щоб можна було твердою рукою придушувати за законом всю злочинну діяльність та всі злочинні елементи (виділено нами. – В.В.), які завдають шкоди безпеці й інтересам держави, стабільності суспільства й розвитку економіки, і таким чином підтримує суспільство у стані тривалої стабільності», «стійко захищає суверенітет, безпеку та інтереси розвитку держави» [20].

Із сучасних новацій про ворогів китайського народу можна визнати конкретний статутний припис: «У всьому процесі соціалістичної модернізації необхідно» **«боротися проти буржуазної лібералізації»** [20].

П'яте уставне положення (нинішній соціально-економічний статус й рівень формаційного розвитку КНР, перспективи та часові параметри його підвищення). «Наша країна, – записано у Статуті КПК, – перебуває і ще довго перебуватиме на початковій стадії соціалізму. Цей неминучий історичний етап здійснення соціалістичної модернізації в Китаї, що переживав у свій час економічну й культурну відсталість, триватиме не менше ста років... У новому столітті й у нову

епоху стратегічні завдання економічного й соціального розвитку полягають у тому, щоб до столітнього ювілею КПК (2021 року. – В. В.) *повністю побудувати середньозаможне суспільство*, а до сторіччя КНР (2049 року. – В. В.) *повністю перетворити Китай на модернізовану соціалістичну державу* (виділено нами. – В. В.)» [20].

До всього сказаного вище про основні положення програмного документа китайської Компартії слід додати, що в сучасному китайському марксизмі вельми специфічно інтерпретовано і базовий *«принцип соціальної справедливості»*, який здатен забезпечувати гармонію, рівність і співробітництво в умовах соціалізму. У російському перекладі Загальної програми КПК запропоновано доволі некоректне, навіть вульгарне його формулювання, яке проголошує, що Комуністична партія Китаю «створює таку ситуацію, коли народ дотримується принципу **«від кожного – за здібностями, кожному – своє місце» і водночас живе у злагоді** (виділено нами. – В. В.)» [20].

Для порівняння з наведеним вище (без розгорнутого аналізу та детального висвітлення масштабної й фундаментальної проблеми, з одного боку, системотвірного соціально-економічного, організуючого стрижня соціалістичного суспільства, а з іншого – головного критерію виміру та оцінки його переваг над капіталістичним, ринковою моделлю економіки, а також визначальної, атрибутивної відмінності від наступної фази – суспільства комуністичного) лише нагадаємо, що в радянському марксистсько-ленінському варіанті соціально- й політико-філософської теорії та відповідно в офіційній доктрині КПСР визначення принципу «соціальної справедливості» було іншим, чіткішим у соціально-економічному плані, морально та юридично імперативним: *«від кожного – за здібностями, кожному – за працею»* [наприклад: 21, с. 507].

В англійському перекладі *«принцип соціальної справедливості»* як головний постулат і базовий принцип організації, ефективного функціонування й безперервного прогресивного розвитку будь-якого соціалістичного суспільства (насамперед його економічної, політичної та соціальної підсистем) уявляється теоретично доволі розмитим, неконкретним, але ідеологічно-пропагандистськи більш привабливим: *«Партія працює над розв'язанням нагальних та найбільших проблем, що хвилюють людей. При цьому вона зосереджується на забезпеченні та*

покращенні рівня життя. Вона працює задля того, щоб плоди розвитку приносили людям більшу й справедливішу користь, допомагали їм набувати дедалі сильнішого відчуття задоволення та прагне того, щоб усі люди реалізували свій потенціал, знайшли належне місце в суспільстві та жили разом у гармонії (виділено нами. – В. В.)». [31, р. 6]¹.

Шостий комплексний постулат (головні ідеї та приписи «стратегічної концепції розвитку справи соціалізму з китайською специфікою», вказівки для діяльності КПК на нинішньому етапі соціалістичного будівництва). **«Основна лінія Комуністичної партії Китаю на стадії соціалізму, –** проголошує статутна вимога, – полягає в тому, щоб вести та згуртовувати багатонаціональний народ країни на виконання центрального завдання – економічного будівництва, **на тверде збереження чотирьох основних принципів, на неухильне здійснення реформ та відкритості, на боротьбу за перетворення Китаю на багату, могутню, демократичну, цивілізовану, гармонійну та прекрасну модернізовану соціалістичну державу».** Причому лише «власними силами та самовідданою працею». До того ж, стверджує головний документ китайських комуністів, **«тільки при реформах і відкритості можливий розвиток Китаю, а також соціалізму і марксизму** (виділено нами. – В. В.)» [20].

І нарешті про комуністичне майбутнє китайського народу та об'єктивні передумови побудови комуністичного суспільства в Китаї. Це статутне положення КПК, вельми значуще для дослідження китайського (китаїзованого) марксизму і необхідне для розуміння стратегічної мети суспільно-політичних перетворень у нинішній КНР, (її принципової відмінності, з одного боку, від ідеологеми-міфологеми прискороної – усього за 20 років – побудови комунізму в СРСР, проголошеної М.С. Хрущовим на XXII з'їзді КПРС у жовтні 1961 року і здекларованої у її новій (Третій) Програмі, а з іншого боку, очевидної аналогії з радянською концепцією та партійною доктриною «розвинутого соціалізму» як закономірного перехідного етапу (фази, стадії) побудови комуністичного суспільства, проголошених у «брежнєвську епоху застою»). Воно

¹ Дослідникам суспільно-політичної теорії марксизму нагадаємо, що принцип соціальної справедливості для комунізму однозначно, без якихось винятків чи ідейних корекцій формулюється марксистами так: «від кожного – за здібностями, кожному – за потребами» [див., наприклад: 21, с. 544]. Саме таке гасло соціальної справедливості для комуністичного суспільства було проголошено ще Марксом у праці «Критика Готської програми» (1875).

декларує: «Найвищий ідеал і кінцева мета партії – здійснення комунізму. ... Марксизм-ленінізм відкрив закони історичного розвитку людського суспільства, його основні положення залишаються правильними і мають могутню життєву силу. Комунізм як вищий ідеал, якого прагнуть китайські комуністи, є здійсненням тільки на базі високого ступеня розвитку соціалістичного суспільства».

При цьому далі підкреслено: «Розвиток і вдосконалення соціалістичного ладу – тривалий історичний процес. Але якщо твердо триматися основних положень марксизму-ленінізму і йти шляхом, обраним китайським народом із власної волі, який відповідає китайським реаліям, то справа соціалізму в Китаї обов'язково здобуде остаточної перемогу (виділено нами. – В. В.)» [20].

Таким чином, із вище цитованого уставного положення стає абсолютно очевидним те, що в китайзованому варіанті марксизму, так само як в партійній доктрині КПК, головна мета будь-якого справжнього прихильника комуністичних переконань – це побудова комунізму. Він проголошується китайськими марксистами-комуністами і найвищим ідеалом, і єдиною стратегічною метою, визначальним напрямком подальшого прогресивного розвитку їх країни. Втім, треба зазначити, що ні в китайзованій марксистській соціально- та політико-філософській теорії чи науковому дискурсі, ні в програмних документах КПК, не застосовується (а в китайському суспільствознавстві навіть не обговорюється, тим більше, не розробляється теоретично) концепт «науковий комунізм», як це було в СРСР після 1961 року і до зникнення Радянського Союзу в 1991 році.

У плані наукової оцінки політичної історії СРСП слід нагадати особливо, що ідеологему й теоретичне поняття «науковий комунізм» почали активно використовувати й пропагандистські застосовувати в офіційних програмних документах КППС, у виступах її лідерів, у хрущовську антисталінську епоху. Наприклад, у Резолюції Позачергового XXI з'їзду КППС (проходив із 27 січня по 5 лютого 1959 року) було заявлено: «Сила Комуністичної партії полягає у її вірності марксизму-ленінізму, у творчому застосуванні та розвитку теорії наукового комунізму» [12, с. 421]. Подібне формулювання використовував і сам Перший секретар радянської Компартії того періоду, М.С. Хрущов, у Доповіді XXII з'їзду радянської Компартії (1961), який традиційно був Звітом ЦК КППС. У ньому Хрущов проголосив: «Сила нашої пар-

тії полягає в тому, що вона зуміла злити воедино у своїй революційній, перетворювальній діяльності теорію та практику наукового комунізму» [19, с. 125]. А наприклад, у прийнятій потім XXII з'їздом КПРС новій Програмі партії констатувалося, що ця партія публічно йменується «**партією наукового комунізму**» [21, с. 546].

Крім того, з кінця 1950-х років у партійних документах та виступах керівництва Компартії СРСР «*основоположники марксизму*» (під якими після Сталіна у радянському філософському та суспільствознавчому співтовариствах і насамперед у політико-ідеологічному дискурсі малися на увазі лише К. Маркс, Ф. Енгельс і В.І. Ленін) також стали йменуватися «*творцями наукового комунізму*». Хоча, зауважимо, самі згадані класики марксизму таким концептом і теоретичним конструктом, як «*науковий комунізм*», ні у своєму соціально-філософському вченні, ні в статтях і виступах політико-ідеологічного характеру не оперували.

З точки зору ідеологічного підходу поява ідейного конструкту «*науковий комунізм*» у радянському суспільствознавстві і потім його активна розробка суспільствознавцями, навіть розгортання його в цілісну теорію, яка стала першоосновою партійної доктрини і стратегічної програми Компартії Радянського Союзу, є абсолютно логічними. *По-перше*, це стало черговою декларацією того, що марксистсько-ленінське вчення про комунізм не є утопією, якими визнавалися й були всі домарксистські концептуально оформлені уявлення про соціалістичне та комуністичне суспільства. *По-друге*, це було своєрідною публічною заявою радянських партійних та ідеологічних ієрархів радянському народу і всьому світу, що в СРСР сталінський етап побудови соціалізму («в основному») завершено й починається наступний закономірний етап розвитку комуністичної суспільно-економічної формації (яка, згідно з теорією К. Маркса, Ф. Енгельса, В.І. Леніна, а далі і з радянським марксизмом, є цілісним формоутворенням і закономірно проходить *дві фази* свого поступу – «*соціалістичну*» та «*комуністичну*») – будівництво соціально-економічного й духовно-культурного фундаменту комунізму. І *по-третє*, марксистсько-ленінська філософія завжди позиціонувала себе як «ідеологічна наука та наукова ідеологія», тому використання поняття «науковий комунізм» не допускало жодних сумнівів у тому, що процес створення комуністичного суспільства в СРСР базуватиметься не на фантазіях або мріях комуністів, і насамперед керівництва КПРС часів

Хрущова, а виключно на засадах наукового знання про суспільство, на пізнаних та науково-теоретично осмислених марксистами об'єктивних закономірностей (всезагальних тенденцій) усієї його історії.

Тут також нагадаємо, що Перший секретар ЦК КПРС М.С. Хрущов у своїй доповіді «Про Програму Комуністичної партії Радянського Союзу»¹ проголосив: «Головний підсумок діяльності партії та народу – це повна та остаточна перемога соціалізму в СРСР». Будучи повновладним главою не тільки Радянської держави, а й марксистської партії (КПРС), Хрущов у доповіді на XXII з'їзді безапеляційно стверджував: «Проект Програми **знаменує новий етап розвитку революційної теорії Маркса, Енгельса, Леніна**»; вона «є **філософським, економічним і політичним обґрунтуванням побудови комунізму в нашій країні**», а її головна перевага «полягає в тому, що **це конкретна, науково обґрунтована програма будівництва комунізму**». Більш детально роз'яснюючи свою позицію про нібито виключно науково-теоретично обґрунтовані терміни реалізації партійної програми, відповідно, і комуністичного будівництва в Радянському Союзі, Перший секретар ЦК КПРС заявив: «Історичні рамки проекту Програми – 20 років. Чому ми зупинилися саме на цьому терміні? Під час обговорення проекту Програми деякі товариші запитували: чи не надто великий час приділяється для здійснення цього завдання?.. Ні, товариші... **Ми керуємося суворо науковими розрахунками. А розрахунки показують, що за 20 років ми побудуємо в основному комуністичне суспільство** (виділено нами. – В. В.)». [18, с. 126, 151, 162].

А в прийнятій делегатами XXII з'їзду КПРС Програмі (хоча вже тоді її стратегічні завдання та оголошені терміни реалізації багатьом марксистським теоретикам і політикам, а також сотням мільйонів людей видавалися не просто утопією, а надмірним абсурдом) етапи комуністичного будівництва було визначено категорично й однозначно: «У **найближче десятиліття** (1961–1970 роки) Радянський Союз, створюючи матеріально-технічну базу комунізму, перевершить у виробництві продукції на душу населення найбільш могутню і багату країну

¹ Підготовка та до з'їздивське обговорення в СРСР третьої Програми російсько-радянської Компартії тривали майже три роки (червень 1958 – липень 1961). Спочатку вона розроблялася майже сотнею статусних представників профільних наукових співтовариств. У її остаточному доопрацюванні активну участь взяли провідні наукові інститути, вищі партійні структури КПРС, державні відомства (Держплан та Держекономкомісія), громадські організації.

капіталізму – США; значно підніметься матеріальний добробут та культурно-технічний рівень трудящих, усім буде забезпечено матеріальний достаток; усі колгоспи й радгоспи перетворяться на високопродуктивні й високоприбуткові господарства; в основному буде задоволено потреби радянських людей у впорядкованому житті; зникне важка фізична праця; СРСР стане країною найкоротшого робочого дня».

У підсумку другого десятиліття (1971–1980 роки) буде створено матеріально-технічну базу комунізму, що забезпечить достаток матеріальних і культурних благ для населення; радянське суспільство впритул підійде до реалізації принципу розподілу за потребами, відбудеться поступовий **перехід до єдиної загальнонародної власності** (виділено нами. – В. В.). Таким чином, в СРСР буде в основному збудовано комуністичне суспільство. Повністю побудова комуністичного суспільства завершиться у наступний період» [21, с. 546–547].

З точки зору марксистської теорії, тобто радянського марксизму-ленінізму та партійної доктрини КПРС кінця 1950-х – початку 1960-х, ніякого додаткового, необхідного (економічно, соціально, політично тощо) перехідного етапу між фазами соціалізму й комунізму, який незабаром отримав назву *«розвинений соціалізм»*, не передбачалося. Його теоретичне обґрунтування було розроблено у науковій літературі й задекларовано у програмних документах КПРС та Конституції СРСР в «епоху Брежньєва», який зайняв вищі партійні та державні пости після примусової відставки М.С. Хрущова, якого відправили на пенсію за власним бажанням. А за фактом він втратив власну монопольну владу внаслідок змови своїх «вірних соратників» по Політбюро ЦК, включаючи й самого Л.І. Брежньєва.

Причому зазначимо, що стосовно взаємозв'язку етапів соціалізму та комунізму – у вже цитованій вище доповіді М.С. Хрущова – констатувалося: «Класики марксизму-ленінізму підкреслювали, що комунізм не відгороджено стіною від соціалізму, це дві фази тієї самої соціально-економічної формації, які відрізняються одна від одної за рівнем розвитку економіки та зрілості суспільних відносин».

Проте, заявив Хрущов: *«Соціалізм розвивається не на власній основі* (виділено нами. – В. В.). При всіх його гігантських всесвітньо-історичних здобутках соціалізм у багатьох відношеннях – в економічному, моральному, правовому та у свідомості людей – носить відбиток старого (буржуазного, капіталістичного. – В. В.) ладу, з надр якого він вийшов. *Комунізм – це*

вищий і досконаліший щабель суспільного життя, і він може розвиватися лише тоді, коли цілком зміцниться соціалізм. За комунізму буде повністю покінчено з усіма наслідками капіталістичного ладу» [18 с. 166].

Персоніфіковано розробку і введення «наукового комунізму» як базового складника радянського суспільствознавства пов'язують із М.С. Хрущовим, а передусім – впливовим ідеологом у Політбюро КПРС М.А. Сусловим, а також із ініціативами нового покоління філософів, істориків і соціологів – майбутніх впливових науковців та керівників провідних наукових академічних інститутів – Ю.П. Францева, М.М. Руткевича, О.М. Ковальова, академіків-суспільствознавців П.М. Федосєєва та О.М. Румянцева. Для них «*науковий комунізм*» уявлявся чимось на кшталт «*теорії змін соціалістичного суспільства*», соціологічної науки «*без соціологічної фактології, але з прогнозом найближчого майбутнього*». Це, на їхню думку, було тим, що потрібно знати про радянське суспільство, щоб брати участь в остаточному його перетворенні на комуністичне. Недарма ж у Третій програмі партії, прийнятій на XXII з'їзді КПРС у 1961 році, було дано нарешті розгорнуте визначення комунізму» [цит. за: 22]¹.

¹ Уперше офіційно, на державному рівні дефініцію комунізму було запропоновано в 1961 році у Програмі КПРС. У ній проголошувалося: «*Комунізм – це безкласовий суспільний устрій із єдиною загальнонародною власністю на засоби виробництва, повною соціальною рівністю всіх членів суспільства, де разом зі всебічним розвитком людей виростуть і продуктивні сили на основі науки й техніки, що постійно розвиваються, усі джерела суспільного багатства поллються повним потоком і здійсниться великий принцип „від кожного – за здібностями, кожному – за потребами“*. Комунізм – це високоорганізоване суспільство вільних і свідомих трудівників, праця на благо суспільства стане для всіх першою життєвою потребою, усвідомленою необхідністю, здібності кожного будуть застосовуватися з найбільшою повнотою для народу» [21, с. 544].

Дослідникам політичної науки, а також тим, хто не знайомий із історією й постулатами радянської партійної доктрини, нагадаємо, що останнє роз'яснення, яке було офіційно задекларовано від імені КПРС, дано в «Новій редакції» Програми партії. Її було прийнято на початку «перебудови» в СРСР XXVII з'їздом у 1986 році; і вона оптимістично-утопічно й абстрактно-гуманістично проголошувала: «*Комунізм – це безкласовий суспільний лад з єдиною загальнонародною власністю на засоби виробництва, повною соціальною рівністю всіх членів суспільства, де разом зі всебічним розвитком людей виростуть і продуктивні сили на основі науки й техніки, що постійно розвиваються, всі джерела суспільного багатства поллються повним потоком і здійсниться великий принцип „від кожного – за здібностями, кожному – за потребою“*. Комунізм – це високоорганізоване суспільство вільних і свідомих трудівників, у якому утвердиться громадське самоврядування, праця на благо суспільства стане для всіх першою життєвою потребою, усвідомленою необхідністю, здібності кожного будуть застосовуватися з найбільшою користю для народу» [17, с. 138].

Таким чином, порівняно з дефініцією 1961 року, в «Новій редакції» Програми КПРС 1986 року визначення головних ознак комунізму фактично залишилося без будь-яких змін. До дефініції комуністичного суспільства було додано нову його ознаку – «*утвердиться громадське самоврядування*», а замість «застосування здібностей кожного з найбільшою повнотою для народу» було запропоновано аналогічне їй суспільне застосування, але вже «з найбільшою користю».

А загалом, для адекватної оцінки причин появи «наукового комунізму» як галузі суспільствознавства та обов'язкової навчальної дисципліни треба пам'ятати, що на початку 1960-х «запит на політичну науку йшов у Радянському Союзі «зверху» [див., зокрема: 38, р. 49–54], від осіб, тісно пов'язаних з політичною практикою» (інтереси членів Президії ЦК КПРС, ідеї та переконання молодих науковців та ініціативних консультантів апарату ЦК КПРС, а в майбутньому видатних учених-політологів, наприклад, Р. Шахназарова чи Ф. Бурлацького, який, до речі, брав участь у підготовці нової – 1961 року – партійної програми). І мова, насамперед, «ішла про глобальні зміни в усьому державному соціальному і політичному житті», а «для цього потрібна була наука, яка обґрунтувала б перетворення «диктаторської, прокультовської, тоталітарної держави» сталінської доби «на сучасну цивілізовану, демократичну» [11, с. 170].

Що ж стосується появи та пропаганди в СРСР соціально- та філософсько-політичної концепції й компартійної ідеологемі та доктрини «*розвинутий соціалізм*», то, на перший погляд, для інформаційної довідки про їхню історію та базові ідеї щодо процесу «*побудови в Радянському Союзі комунізму*», про необхідності для нього попередньої «*фази розвинутого соціалізму*» – але вже в дискурсі пострадянських наративів – достатньо фрагменту статті у Великій російській енциклопедії.

У ній написано: «Припускалося, що вже до 1980 року «нинішнє покоління радянських людей житиме при комунізмі». Побудова комунізму пов'язувалася з вирішенням таких завдань, як створення його матеріально-технічної бази, досягнення вищого, порівняно зі США, виробництва товарів на душу населення, розвиток комуністичних суспільних відносин і «виховання нової людини» на основі принципів «морального кодексу будівельника комунізму», який не суперечив загальнолюдським цінностям. Наприкінці 1960-х рр., зважаючи на очевидну утопічність комуністичного проекту, ідеологами партії впроваджено поняття «розвинутий соціалізм», яке означало новий тривалий етап у розвитку соціалістичної фази й давало невизначено тривалу відстрочку для вступу до комуністичної фази. Побудову в СРСР розвинутого соціалізму проголосив генеральний секретар Л.І. Брежнев на 24-му з'їзді КПРС (1971), цей висновок було закріплено у Конституції 1977 (містила також характеристику цього етапу як закономірного на шляху до комунізму)» [13].

За нашими оцінками, для уточнення інформації з «Великої російської енциклопедії» та більш коректного розуміння ідейної й лексичної специфіки базових документів КПРС та КПК необхідно нагадати, що поняття *«розвинений соціалізм»* вперше був офіційно ужитий ((після опублікування документа «Заява наради представників комуністичних та робітничих партій», Москва, листопад 1960 року) Генсеком ЦК КПРС Л.В. Брежнєвим у зверненні до громадян з нагоди 50-ї річниці Жовтневої революції в 1967 році. А в Преамбулі Конституції СРСР 1977 року вже чітко записано, що «керуючись», у тому числі, «ідеями наукового комунізму»: «В СРСР побудовано розвинуте соціалістичне суспільство. На цьому етапі, коли соціалізм розвивається на своїй власній основі, все повніше розкриваються творчі сили нового ладу, переваги соціалістичного способу життя, трудящі все ширше користуються плодами великих революційних завоювань. Це – суспільство, в якому створені могутні продуктивні сили, передова наука і культура, в якому постійно зростає добробут народу, складаються дедалі сприятливіші умови для всебічного розвитку особи» (Конституція (Основний закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік). У прийнятій слідом Конституції УРСР (1978 р.) так само констатовалося, що «у нашій країні побудовано розвинуте соціалістичне суспільство». Своїми смислами і значеннями новий концепт – *«розвинений соціалізм»* – підкреслював (на відміну від попередньої і так званої сталінської конституції 1936 року, де стверджувалося, що в СРСР соціалізм побудований «в основному», оскільки створені «основи соціалізму»), що до середини 70-х соціалізм в Радянському Союзі набув майже досконалої форми (у просторіччі – став «повним соціалізмом»). Втім, адекватні радянські вчені не прагнули вживати виключно поняття *«розвинений соціалізм»*. Дистанціюючись від партійних ідеологічних штампів, вони замінювали його у своїх працях на більш нейтральне, зокрема: *«зрілий соціалізм»* [23, с. 16, 44, 71]. І ще один важливий теоретичний соціально-філософський та політико-ідеологічний момент для порівняння радянської та сучасної китайської партійних доктрин й стратегічних суспільно-політичних приписів/установок. Його суть полягає у тому, що Л.І. Брежнєвим у Звітній доповіді Центрального Комітету КПРС (1981 р.) було заявлено: «За цей час накопичено великий досвід соціалістичного й комуністичного творення в СРСР. Цей досвід

незаперечно свідчить, що наш рух до комунізму здійснюється через етап розвинутого соціалістичного суспільства. Це ...необхідний, закономірний та історично тривалий період у становленні комуністичної формації (виділено нами. – В. В.)» [28, с. 97].

Що ж до інтерпретації суті й ролі *розвинутого соціалізму* як *нового*, раніше не прогнозованого марксистами ХІХ – першої половини ХХ століття¹ *особливого етапу у процесі побудови комуністичного суспільства*, то китайські дослідники-марксиста й політики, як і політичне керівництво в СРСР починаючи з постхрущовської доби, нині визнали його безумовну необхідність, тобто заявили, що між стадією/фазою соціалізму й комунізму має бути своєрідний перехідний, додатковий рівень розвитку соціалістичної системи, а саме – *етап розвинутого соціалізму*. А істотної, теоретичної, принципової смислової різниці між поняттями «*розвинутий соціалізм*» (концепт КПРС) і «*високий ступінь розвитку соціалістичного суспільства*» (термін Програми і Уставу КПК), на нашу думку, немає. Таким чином **розбіжність у назвах проміжного, перехідного етапу від стадії «соціалізму» (перша фаза комуністичної суспільно-економічної формації), до стадії «комунізму» (її друга фаза)**, яка проявилася в сучасних різновидах марксизму, тобто між радянським марксизмом-ленінізмом і китайзованим марксизмом, **можна вважати суто стилістичною**.

Також зазначимо, що між СРСР і КНР, між керівництвом КПРС та КПК виявилася одна принципова політико-ідеологічна і навіть ментальна відмінність: китайські теоретики, ідеологи, керівники держави й партії (враховуючи не лише проблемний та сумний досвід історії Ра-

¹ Бо підкреслимо, що Марксова комуністична концепція-ідеологема, зокрема її аксіоматика, стала фундаментом для соціально- й політико-філософської, а також політекономічної теорії радянського марксизму, була ідейним стрижнем державної політичної ідеології в Радянському Союзі; вона змістовно доповнювалася (корегувалася, деталізувалася, насичувалася аргументацією тощо) радянськими суспільствознавцями та ідеологами ВКП(б) – КПРС до кінця 1950-х років. Крім того, «соціалістично-комуністичний проект» (який не передбачав ніякої стадії розвинутого соціалізму) усіма доступними силами, політико-ідеологічними засобами та ресурсами, як усередині СРСР, так і зовні, – протягом багатьох десятиліть після революції 1917 року – державно-політична влада, численні інститути гігантської партійної управлінської машини активно й цілеспрямовано прагнули і намагалися реалізувати на практиці в Радянському Союзі. І лише у другій половині ХХ століття, у «брежнєвську епоху», радянські теоретики-суспільствознавці й компартійні ідеологи переглянули класичну марксистську двофазну модель еволюції комуністичної суспільно-економічної формації, додавши до неї третю – *розвинутого соціалізму*. Якраз його й стали розуміти й інтерпретувати як особливий і необхідний етап на шляху від соціалізму до комунізму.

дянського Союзу, а й методи та наслідки агресивної політики «Великої пролетарської культурної революції», що проводилася Мао Цзедунем та його малоосвіченими адептами з 1966 по 1976 рік) традиційно не роблять гучних заяв про швидку перемогу комунізму (як це зробив М.С. Хрущов, а за ним повторювали ще кілька років інші партійні ієрархи та пропагандисти). Після закінчення «доби володарювання Мао» керівництвом китайської Компартії не робиться й радикальних заяв, не приймається явно волонтаристських рішень заради штучного прискорення та стимулювання практичного втілення їхньої стратегічної мети та офіційно задекларованого ідеалу – побудови комунізму в Китаї. А що особливо важливо, у закріплених у Статуті програмних завданнях і цілях китайської Компартії фактично заперечується можливість досягнення фази комунізму протягом дуже короткого періоду (за кілька десятиліть).

І це не просто характерна особливість політичної культури китайців – оперувати символами, не розкривати до деталей свої глобальні плани або називати однозначні соціально-економічні показники в розвитку країни, які б слугували безспірним підтвердженням того, що реалізація їх масштабних, стратегічних проектів відбулась. Так само, як це не є свідченням нездатності китайських марксистів – теоретиків та політиків – науково і стратегічно прогнозувати й планувати майбутнє китайського суспільства. У даному випадку справа в іншому: оскільки відсутність часових маркерів у програмних документах КПК або публічних вказівок чи заяв її лідерів про конкретні (не ритуального характеру) дати завершення певних етапів соціалістичного та комуністичного будівництва в КНР передусім означає визнання ними того, що *неможливий і неприпустимий революційний* соціально-економічний, техніко-технологічний та духовно-культурний *стрибок* (швидкій перехід на новий якісний рівень розвитку) *Китаю* (цього складноорганізованого соціуму, політикуму, поліетнічної національної спільноти, неповторного й самодостатнього культурно-цивілізаційного типу, та ще й в умовах глобального перетворення наявного світопорядку) *із соціалізму в комунізм*. Навпаки, усі суб'єкти китайського політичного класу та наукового співтовариства суспільствознавців (особливо дослідників політики) є переконаними адептами теоретичної установки, яка аксіоматично постулює (не потребує доказів чи додаткових аргументів), що

процес комуністичного будівництва, по-перше, буде дуже тривалим за часом, а по-друге, за типом, способом свого прогресивного розвитку він може бути лише еволюційним (тривалим й поступовим).

4. Висновки

Отже, для наукового аналізу генезису марксизму (як радянського – русифікованого, так і китайського, чи китайзованого), для адекватного розуміння й оцінки програмних документів й практики діяльності провідних в історії ХХ століття марксистських партій (насамперед, КПРС і КПК) можна, на нашу думку, виходити з припущення, що в подібних умовах, тобто в ситуації активного реформування економічних і політичних відносин (під час «хрущовської відлиги», а потім «горбачовської перебудови» в Радянському Союзі, а з іншого боку, фундаментальної соціально-економічної і політико-ідеологічної модернізації в КНР з кінця 1970-х, включаючи радикальні трансформації зовнішньополітичної стратегії її керівництва), у зв'язку з назрілою необхідністю корекції марксистсько-ленінських доктрин правлячих у них компартій і переорієнтацією світоглядних цінностей мас із вузькочасових на загальнодемократичні (хоча і вкрай абстрактні, уявно-загальноцивілізаційні), в інтелектуальному середовищі суспільств соціалістичного типу (попри відмінності їх політичної та духовної культури, традицій, ціннісних уподобань та ментальності) сформувалися аналогічні системні запити.

Здебільшого така науково-дослідна діяльність у сучасному Китаї сконцентрувалася на підготовці та реалізації проектів у вигляді або під гаслом «*десталінізації марксизму*», тобто модернізації того варіанту марксистського вчення, який до середини ХХ століття став ортодоксальним і схоластичним, а в політичній системі й у державній ідеології країн соціалізму (незалежно від рівня їх розвитку), у масовій свідомості масової свідомості їх населення, виконував функції *метанарації*.

Причому, тут варто підкреслити і те, що системний запит на модернізацію марксизму або принаймні адаптацію його базових філософських та соціально-політичних постулатів, наукових та суспільно-політичних функцій до сучасних реалій (які принципово відрізнялися від тих, що були в Європі наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, у СРСР в 1920-х – у першій половині ХХ століття, а в Китаї в

1950–1970-х роках) закономірно актуалізував весь комплекс питань, що безпосередньо відносяться як до тлумачення суті й ролі марксистсько-ленінського філософського та соціально-політичного вчення загалом, так і до особливостей його найбільш впливових політико-ідеологічних різновидів, а саме, політичних доктрин й стратегічних програм соціалістичного й комуністичного будівництва КНР і КПК.

Вочевидь, що неповторна політична історія Китаю минулого століття виявилася в тому, що сталінська модель марксистської філософії й політичної теорії перетворилася в умовах початкового етапу соціалістичного та національно-державного будівництва в КНР на метанарацію.

Тому у процесі реалізації соціально-економічної та політичної стратегії КПК, орієнтованої на початку 1980-х вже на принципи ринкової (за її іншою назвою – капіталістичної, буржуазної) економіки та лібералізованої системи політичного представництва (тобто на етапі практичного втілення власного проекту побудови «ринкового соціалізму», названого «соціалізмом із китайською специфікою», що передбачало стимуляцію розвитку крупної приватної власності, відкритість економіки й зовнішньої політики Китаю західному світові та його цінностям), перед китайським марксистами-теоретиками та партійними ідеологами КПК цілком закономірно постала проблема модернізації марксистського вчення й соціально-політичної доктрини. У своїй суті вона полягала в тому, що з політико-ідеологічних причин відмовитися від марксистського вчення було неможливо. Між тим, його сталінський варіант остаточно застарів, а радянській не підходив. Вони були суто ортодоксальними, багато у чому помилковими, а також не могли ні концептуально пояснити й обґрунтувати специфіку китайського (китаїзованого) марксизму, ні ідейно-теоретично легітимувати висунуті КПК цілі та завдання фундаментальних, нестандартних, радикально новаційних (включно із теорією марксизму) для всесвітньої політичної історії кінця ХХ – початку ХХІ століття соціалістичних перетворень у Китаї.

Між тим, ідея про особливість *китайського марксизму*, доволі багатозначно поняттєво-термінологічно сформульована та схарактеризована у програмних й статутних документах КПК, Конституції КНР, концептуально визначена й інтерпретована у працях сучасних китайських філософів та суспільствознавців як «*марксизм китаїзований*», знов актуалізувала для марксистської теоретичної думки давню, але

фундаментальну проблему. Її суть (в ідейному, теоретико-методологічному та ідеолого-політичному аспектах) полягає в тому, що самим обґрунтуванням концепту «*китаїзований марксизм*» ("*adaptation of Marxism to the Chinese context*") фактично заперечується можливість і необхідність існування й розвитку марксистського вчення як універсальної загально- та соціально-філософської теорії, а також революційної, політичної й соціально-економічної концепції (відповідно – партійно-політичної доктрини).

Відбувається це тому, що в теоретико-методологічному плані, розробляючи та обґрунтовуючи можливість існування у всесвітній історії марксизму тільки у його *специфічних* чи *національно-особливих* формах (які класифікують і позначають як *китаїзований*, *русифікований* тощо марксизм) філософи-теоретики та ідеологи абсолютизують національну специфіку в процесі розвитку марксизму. Вони визнають теоретично й ідеологічно цінною модернізацію чи адаптацію марксистської аксіоматики тільки відповідно до конкретно-історичних умов суспільного життя. У такому випадку марксистська теорія доволі стандартно (що неодноразово вже відбувалося в різні епохи) розуміється й інтерпретується філософами й політичними діячами як практичне, суто інструментальне застосування марксизму до національних особливостей, до неповторної об'єктивно-історичної логіки та завдань процесів соціалістичних революцій, національного та державного будівництва у кожній окремій країні, до цілей та способів здійснення в них соціалістичних соціально-економічних, політичних та культурних перетворень [див., наприклад, публікації: 5; 8; 15; 29; 34].

Проте, у теоретико-методологічному та політико-ідеологічному планах такий підхід *стимулює абсолютизацію конкретно-історичної неповторності проявів марксизму*. Він стає ідейно-теоретичною й політико-ідеологічною платформою для визнання й апології загально- та політико-філософської моделі, яка вимагає визнання того, що марксистське вчення може бути лише сумою його самодостатніх національних або націоналізованих теоретиками та ідеологами форм, які співіснують в історії під загальним, революційним, прогресивним та все ще привабливим для багатьох великих спільнот і соціальних груп ім'ям «*марксизм*».

Хоча, як це неодноразово було підтверджено в історії, вищезгадана «модернізація» (як *націоналізація*) марксистського вчення може стати

ідейно-теоретичним і методологічним живильним середовищем для філософського й ідеологічного ревізійонізму, а також стимулом й мотивом для політичної або військової конфронтації тих держав, які очолюються комуністичними партіями.

Список літератури:

1. Андропов Ю. В. Учение Карла Маркса и некоторые вопросы социалистического строительства в СССР. Москва : Издательство политической литературы, 1983. 31 с.
2. Вілков В. Ю. Аксиоматика політико-філософської моделі національного і національно-державного будівництва Юргена Хабермаса. *Вопросы философии*. 2017. № 2. С. 5–17.
3. Вілков В. Ю. Діалектичний та історичний матеріалізм у структурі марксизму-ленінізму як філософського вчення й політико-ідеологічної доктрини. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*. 2021. № 4 (4). С. 114–141.
4. Вілков В. Ю. Генезис поняття нації : монографія. Видання 3-тє. Київ : Видавець Карпенко В. М., 2014. 372 с.
5. Вілков В. Ю. Ідейно-теоретичні засади аналізу китаїзованого марксизму. *Annali d'Italia*. 2023. № 45. С. 57–76. URL: <http://www.anditalia.com/wp-content/uploads/2023/07/Annali-d%E2%80%99Italia-%E2%84%9645-2023.pdf> (дата звернення: 11.09.2023)
6. Вілков В. Ю. Ідеологема та міфологема «національна ідея»: українська політико-філософська традиція в дискурсі сучасної теорії демократії (частина перша). *Współpraca Europejska*. 2018. № 3 (34). С. 9–30.
7. Вілков В. Ю. Нации и национальная государственность. Очерки истории социально- и политико-философской мысли : монография. Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2017. 357 с.
8. Вілков В. Ю. Процес китаїзації марксизму: особливості теоретичної реконструкції Лі Цзюньжу. *Політологічний вісник : Збірник наукових праць*. 2023. № 90. С. 55–77.
9. Вілков В. Ю. Феномен «радянська філософія»: парадигмальні підходи до теоретичних реконструкцій в історико-філософських розвідках в Україні пострадянської доби та евристичні ідейно-теоретичні установки його дослідження. *The scientific heritage*. 2020. № 46. Vol. 5. P. 46–59.
10. Вілков В. Ю., Ярмоліцька Н. В. Світоглядно-антропологічний поворот у дослідженнях українських філософів другої половини ХХ століття: альтернативні історико-філософські наративи в пострадянській Україні. *Annali d'Italia*. 2020. Vol. 2. P. 39–55.
11. Воробьев Д. М. Политология в СССР: Формирование и развитие научного сообщества. *Полис*. 2004. № 4. С. 169–178.
12. Из Резолюции XXI съезда Коммунистической партии Советского Союза / *Хрестоматия по истории КПСС. В духе томах*. Том 2. Москва : Издательство политической литературы, 1965. С. 307–428.

13. Коммунистическая партия Советского Союза (2004–2017) / *Большая российская энциклопедия*. URL: https://bigenc.ru/domestic_history/text/2085938 (дата звернения: 15.07.2023).

14. Коротченко Е. П. Метанарация / *Постмодернизм. Энциклопедия*. Минск : Интерпрессервис, 2001. С. 459–461.

15. Ли Цзюньжу. (Об основных вопросах китаизации марксизма. URL: <http://svom.info/entry/759-ob-osnovnyh-voprosah-kitaizacii-marksizma/> (дата звернения: 18.08.2023)

16. Мао Цзе Дун. К вопросу о правильном разрешении противоречий внутри народа. Москва : «Правда», 1957. С. 3–22.

17. Материалы XXVII съезда Коммунистической партии Советского Союза. Москва : Политиздат, 1986. 352 с.

18. О Программе Коммунистической партии Советского Союза. Доклад товарища Н. С. Хрущева / *XXII съезд Коммунистической партии Советского союза. 17-31 октября 1981 года. Стенографический отчет*. Москва : Государственное издательство политической литературы, 1962. Т. 1. С. 148–257.

19. Отчет Центрального Комитета Коммунистической партии Советского Союза XXII съезду КПСС. Доклад Первого секретаря ЦК товарища Н.С. Хрущева / *XXII съезд Коммунистической партии Советского Союза. 17-31 октября 1961 года. Стенографический отчет*. Москва : Государственное издательство политической литературы, 1962. Т. 1. С. 93–132.

20. Полный текст Устава КПК, принятого с частичными поправками 19-м Всекитайским съездом КПК. URL: http://russian.news.cn/2017-11/03/c_136726536.htm (дата звернения: 24.07.2023).

21. Программа Коммунистической партии Советского Союза / *Хрестоматия по истории КПСС. В двух томах*. Москва : Издательство политической литературы, 1965. Том 2. С. 499–607.

22. Сечнев А. «Против антисоветской идеологии маоцзедунизма». Зачем в СССР был создан научный коммунизм и как он стал оружием против Китая. URL: <https://lenta.ru/articles/2015/08/08/sciencocommunism/> (дата звернения: 15.07.2023).

23. Советская конституция и мифы советологов. Москва : Политиздат, 1981. 270 с.

24. Сталин И.В. Об основах ленинизма. *Сочинения*. Москва : Государственное издательство политической литературы, 1952. Т. 6. С. 69–188.

25. Сунь Вэйпин. Марксистская философия в современном Китае. Состояние и тенденции исследований. URL: <http://svom.info/entry/761-marksistskaya-filosofiya-v-sovremennom-kitae-sosto/> (дата звернения: 18.08.2023).

26. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. Санкт-Петербург : Наука, 2001. 417 с.

27. Хабермас Ю. Европейское национальное государство: его достижения и пределы. О прошлом и будущем суверенитета и гражданства / *Нации и национализм*. Москва : Практис, 2002. С. 364–380.

28. XXVI съезд Коммунистической партии Советского Союза. 23 февраля – 3 марта 1981 года. Стенографический отчет. Москва : Политиздат, 1981. Т. 1. 382 с.

29. Чжан Шухуа. Ленинизм – блестящий образец русификации марксизма. URL: <http://svom.info/entry/753-leninizm-blestyashij-obrazec-rusifikacii-marksizma/> (дата звернення: 15.08.2023).

30. Ян Э. Государственное и этническое понимание нации: противоречия и сходство. *Полис*. 2004. № 1. С. 114–122.

31. Constitution of the Communist Party of China. General Program. 2017. URL: http://www.xinhuanet.com/english/download/Constitution_of_the_Communist_Party_of_China.pdf (дата звернення: 10.08.2023).

32. Rudenko S., Vilkov V. Paradigms of the Nations Classification in European and Soviet Marxism. *Ukrainian Policymaker*. 2020. Vol. 6. P. 85–103. DOI: <https://doi.org/10.29202/up/6/9> (дата звернення: 19.08.2023).

33. Vilkov V. The Concept of Nation: the Main Trends of Genesis in the 18th – early 20th Centuries in the Discourse of non-Marxist Paradigms. *Ukrainian Policymaker*. 2021. Vol. 8. P. 138–153. DOI: <https://doi.org/10.29202/up/8/15> (дата звернення: 14.08.2023).

34. Vilkov V. Modernization of Marxism in Modern China: Alternative Philosophical and Social Studies Interpretations. *Ukrainian Policymaker*. 2022. Vol. 10. P. 96–84. URL: http://www.ukrpolitic.com/journals/2022/10/UP_vol_10_Vilkov.pdf (дата звернення: 21.08.2023).

35. Vilkov V. Russian Marxist conception of the nation by Joseph Stalin and de-salinization trends in soviet social science in the second half of the twentieth century. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2019. № 36. Vol. 4. P. 39–48.

36. Vilkov V. The attributes of Marxist-Leninist philosophy in the USSR: paradigmatic narratives in post-soviet studies in Ukraine. *Sciences of Europe*. 2022. № 101. Vol. 1. P. 43–57. URL: <https://zenodo.org/record/7107052#.Y1AeQstByr8> (дата звернення: 15.08.2023).

37. Vilkov V. The Russian Marxist concept of the nation: Soviet de-Stalinization problems and the main trends of anti-Marxist revisionism in post-Soviet Ukraine / *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences: Collective monograph*. Riga: Izdevniecība «Baliņa Publishing», 2020. P. 36–65.

38. Vilkov V. «Scientific Communism» and the Modern Political Science in Ukraine. *Ukrainian Policymaker*. 2018. Vol. 2. P. 48–55. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/381503.pdf> (дата звернення: 11.08.2023).

References:

1. Andropov Yu. V. (1983). Uchenie Karla Marksa i nekotoryie voprosy sotsialisticheskogo stroitelstva v SSSR [The Teachings of Karl Marx and some Issues of Socialist Building in the USSR]. Moskva: Izdatelstvo politicheskoy literatury – Political literature publishing house. (in Russian)

2. Vilkov V. Yu. (2017). Aksiomatika politiko-filosofskoy modeli natsionalnogo i natsionalno-gosudarstvennogo stroitelstva Yurgena Habermasa [Axioms of the Political and Philosophical Model of Nation and Nation-State Building by Jürgen Habermas]. *Voprosy filosofii*, no. 2, pp. 5–17. (in Russian)
3. Vilkov V. Yu. (2021). Dialektychnyi ta istorychnyi materializm u strukturi marksyzmu-leninizmu yak filosofskoho vchennia y polityko-ideolohichnoi doktryny [Dialectical and Historical Materialism in the Structure of Marxism-Leninism Philosophical Teaching and Politico-Ideological Doctrine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, no 4, pp. 114–141. (in Ukrainian)
4. Vilkov V. Yu. (2014). *Henezys poniattia natsii: monographia*. Vydannia 3-tie [Genesis of the Concept Nation: monograph. 3rd edition]. Kyiv: Vydavets Karpenko V.M. – V.M. Karpenko Publisher. (in Ukrainian)
5. Vilkov V. Yu. Ideino-teoretychni zasady analizu kytaizovanoho marksyzmu [Ideino-teoretychni zasady analizu kytaizovanoho marksyzmu]. *Annali d'Italia*, no. 45, pp. 57–76. Available at: <http://www.anditalia.com/wp-content/uploads/2023/07/Annali-d%E2%80%99Italia-%E2%84%9645-2023.pdf> (accessed June 15, 2023). (in Ukrainian)
6. Vilkov V. Yu. (2018). Ideolohema ta mifolohema "natsionalna ideia": ukrainska polityko-filosofska tradytsiia v dyskursi suchasnoi teorii demokratii (chastyna persha) [The Ideologeme and Mythologeme of the National Idea: Ukrainian Political and Philosophical Tradition in the Discourse of Modern Theory of Democracy (part one)]. *Polska Wydawca, Consilium Sp. z o.o.*, no. 3 (34), pp. 9–30. (in Ukrainian)
7. Vilkov V. Yu. (2017). *Natsyy y natsionalnaia gosudarstvennost. Ocherky istoryy sotsyalno-y polityko-fylosofskoi mysly: monohrafyia* [Western Nationology of 20th Century: Conceptual Portraits. History of Nation and Nationalism Theories: monograph]. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing. (in Russian)
8. Vilkov V. Yu. (2023). Protse kytaizatsii marksyzmu: osoblyvosti teoretychnoi rekonstruktsii Li Tszunzhu [Ideational-Theoretical Foundations of the Analysis of Sinicized Marxism]. *Politolohichniy visnyk: Zbirnyk naukovykh prats – Politology bulletin: Collection of scientific works*, no. 90, pp. 55–77. (in Ukrainian)
9. Vilkov V. Yu. (2020). Fenomen "radianska filosofii": paradyhmalni pidkhody do teoretychnykh rekonstruktsii v istoryko-filosofskykh rozvidkakh v Ukraini postradianskoi doby ta evrystychni ideino-teoretychni ustanovky yoho doslidzhennia [The Phenomenon of Soviet Philosophy: Paradigmatic Approaches to Theoretical Reconstructions in Historical and Philosophical Studies in Post-Soviet Ukraine and Heuristic Ideological and Theoretical Prescriptions of its Research]. *The scientific heritage*, no. 46, vol. 5, pp. 46–59. (in Ukrainian)
10. Vilkov V. Yu., Yarmolitska N. V. (2020). "Svitohliadno-antropolohichni povorot" u doslidzhenniakh ukrainskykh filosofiv druhoi polovyny XX stolittia: alternatyvni istoryko-filosofski naratyvy v postradianskii Ukraini ["Worldview and Anthropological Turn" in the Studies of Ukrainian Philosophers in the Second Half of the Twentieth Century: Alternative Historical and Philosophical Narratives in Post-Soviet Ukraine]. *Annali d'Italia*, vol. 2, pp. 39–55. (in Ukrainian)

11. Vorobev D. M. (2002). Politologiya v SSSR: Formirovanie i razvitie nauchnogo soobschestva [Political science in the USSR: scientific community formation and development]. *Polis*, no. 4. pp. 169–178. (in Russian)

12. Iz Rezolyutsii XXI s'ezda Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuzam (1965) [From the Resolution of the XXI Congress of the Communist Party of the Soviet Union]. Hrestomatiya po istorii KPSS. Vduh tomah [Chrestomathy on the History of the CPSU. In two volumes]. Moskva: Izdatelstvo politicheskoy literaturyi – Publishing house of political literature, vol. 2, pp. 307–428. (in Russian)

13. Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo soyuza (2004–2017) [The Communist Party of the Soviet Union]. Bolshaya rossiyskaya entsiklopediya [Great Russian Encyclopedia]. Available at: https://bigenc.ru/domestic_history/text/2085938 (accessed June 15, 2023). (in Russian)

14. Korotchenko E. P. (2001). *Metanarratsiya* [Metanarrative]. Postmodernizm. Entsiklopediya [Postmodernism. Encyclopedia]. Minsk: Interpresservis, pp. 459–461. (in Russian)

15. Li Tsyunzhu (2017). Ob osnovnykh voprosakh kitaizatsii marksizma [On the main questions of the sinicization of Marxism]. Available at: <http://svom.info/entry/759-ob-osnovnykh-voprosakh-kitaizatsii-marksizma/> (accessed July 18, 2023). (in Russian)

16. Mao Tsze Dun (1957). K voprosu o pravilnom razreshenii protivorechii vnutri naroda [On the Correct Handling of Contradictions Among the People]. Moskva: "Pravda". (in Russian)

17. Materialy XXVII s'ezda Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuzam (1986) [Materials of the 27th Congress of the Communist Party of the Soviet Union]. Moskva: Politizdat. (in Russian)

18. O Programme Kommunisticheskoy partii Sovetskogo soyuza. Doklad tovarischa N. S. Hruscheva (1962) [On the Program of the Communist Party of the Soviet Union. Report of the Comrade N. S. Khrushchev]. XXII s'ezd Kommunisticheskoy partii Sovetskogo soyuza. 17–31 oktyabrya 1961 goda. Stenograficheskiy otchet [XXII Congress of the Communist Party of the Soviet Union. October 17–31, 1961. Verbatim record]. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoy literaturyi – State publishing house of political literature, vol 1. (in Russian)

19. Otchet Tsentralnogo Komiteta Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuzam XXII s'ezdu KPSS. Doklad Pervogo sekretarya TSK tovarischa N. S. Hruscheva (1962) [Report of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union to the XXII Congress of the CPSU. Report of Comrade N.S. Khrushchev, First Secretary of the Central Committee]. XXII s'ezd Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuzam. 17–31 oktyabrya 1961 goda. Stenograficheskiy otchet [XXII Congress of the Communist Party of the Soviet Union. October 17–31, 1961. Verbatim record]. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoy literaturyi – State publishing house of political literature, vol 1. (in Russian)

20. Polnyiy tekst Ustava KPK, prinyatogo s chastichnyimi popravkami 19-m Vsekitayskim s'ezdom KPK. (2017) [Full Text of the CPC Constitution, adopted with partial amendments by the 19th CPC National Congress]. Available at: http://russian.news.cn/2017-11/03/c_136726536.htm (accessed June 24, 2023). (in Russian)

21. Programma Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuza (1965) [Program of the Communist Party of the Soviet Union]. Hrestomatiya po istorii KPSS. V dvuh tomah [Chrestomathy on the History of the CPSU. In two volumes]. Moskva: Izdatelstvo politicheskoy literaturyi – State publishing house of political literature, vol. 2. (in Russian)
22. Sechnev A. (2015). "Protiv antisovetskoy ideologii maotszedunizma". Zachem v SSSR byl sozdan nauchnyiy kommunizm i kak on stal oruzhiem protiv Kitaya [Against the Anti-Soviet Policy of MaoZedongism. Why Scientific Communism Was Created in the USSR and How it Became a Weapon Against China]. Available at: <https://lenta.ru/articles/2015/08/08/sciencecommunism/> (accessed July 15, 2023). (in Russian)
23. Sovetskaya konstitutsiya i mifyi sovetologov (1981) [The Soviet Constitution and Myths of Sovietologists]. Moskva: Politizdat. (in Russian)
24. Stalin I. V. (1952). Ob osnovah leninizma. Sochineniya [On the Foundations of Leninism. Works]. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoy literaturyi – State publishing house of political literature, vol. 6. (in Russian)
25. Sun Veypin (2017). Marksistskaya filosofiya v sovremennom Kitae. Sostoyanie i tendentsii issledovaniy [Marxist Philosophy in Modern China. State and Trends of Research]. Available at: <http://svom.info/entry/761-marksistskaya-filosofiya-v-sovremennom-kitae-sosto/> (accessed August 18, 2023). (in Russian)
26. Habermas Yu. (2001). Vovlechenie drugogo. Ocherki politicheskoy teorii [Involvement of the Second One. Essays on Political Theory]. Sankt-Peterburg: Nauka. (in Russian)
27. Habermas Yu. (2002). *Evropeyskoe natsionalnoe gosudarstvo: ego dostizheniya i predelyi. O proshlom i buduschem suvereniteta i grazhdanstva* [The European Nation-State – Its Achievements and Its. On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship]. Natsii i natsionalizm [Nations and nationalism]. Moskva: Praksis. (in Russian)
28. XXVI s'ezd Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuze. 23 fevralya – 3 marta 1981 goda. Stenograficheskiy otchet (1981) [XXVI Congress of the Communist Party of the Soviet Union. February 23 – March 3, 1981. Shorthand report]. Moskva: Politizdat, vol. 1. (in Russian)
29. Chzhan Shuhua (2017). Leninizm – blestyaschiy obrazets rusifikatsii marksizma [Leninism – a brilliant example of the russification of Marxism]. Available at: <http://svom.info/entry/753-leninizm-blestyashij-obrazec-rusifikacii-marksizma/> (accessed July 15, 2023). (in Russian)
30. Yan E. (2000). Gosudarstvennoe i etnicheskoe ponimanie natsii: protivorechiya i shodstvo [State and Ethnic Understanding of the Nation: Contradiction and Convergence]. *Polis*, no. 1, pp. 114–122. (in Russian)
31. Constitution of the Communist Party of China. General Program. Available at: http://www.xinhuanet.com/english/download/Constitution_of_the_Communist_Party_of_China.pdf (accessed August 10, 2023).
32. Rudenko, S., Vilkov V. (2020). Paradigms of the Nations Classification in European and Soviet Marxism. *Ukrainian Policymaker*, vol. 6, pp. 85–103. DOI: <https://doi.org/10.29202/up/6/9> (accessed August 19, 2023).

33. Vilkov V. (2021). The Concept of Nation: the Main Trends of Genesis in the 18th – early 20th Centuries in the Discourse of non-Marxist Paradigms. *Ukrainian Policymaker*, vol. 8, pp. 138–153. DOI: <https://doi.org/10.29202/up/8/15> (accessed August 14, 2023).

34. Vilkov V. (2022). Modernization of Marxism in Modern China: Alternative Philosophical and Social Studies Interpretations. *Ukrainian Policymaker*, vol. 10, pp. 96–84. Available at: http://www.ukrpolitic.com/journals/2022/10/UP_vol_10_Vilkov.pdf (accessed August 21, 2023).

35. Vilkov V. (2019). Russian Marxist conception of the nation by Joseph Stalin and de-salinization trends in soviet social science in the second half of the twentieth century. *Norwegian Journal of development of the International Science*, no. 36, vol. 4, pp. 39–48.

36. Vilkov V. (2022). The attributes of Marxist-Leninist philosophy in the USSR: paradigmatic narratives in post-soviet studies in Ukraine. *Sciences of Europe*, no. 101, vol. 1, pp. 43–57. Available at: <https://zenodo.org/record/7107052#.Y1AeQstByr8> (accessed August 15, 2023).

37. Vilkov V. (2020). The Russian Marxist concept of the nation: Soviet de-Stalinization problems and the main trends of anti-Marxist revisionism in post-Soviet Ukraine / *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences: Collective monograph*. Riga: Izdevniecība "Balija Publishing", pp. 36–65.

38. Vilkov V. (2018). "Scientific Communism" and the Modern Political Science in Ukraine. *Ukrainian Policymaker*, vol. 2, pp. 43–57. Available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/381503.pdf> (accessed August 11, 2023).